

Entrevista a Josep Mezquita Faucha (1931).

Entrevista feta dimecres 29 de juny de 2016

Esta va ser la segona entrevista que vam fer per a la Nulespèdia. Com érem novell amb la tecnologia que portàvem, vam tindre un xicotet problema tècnic, suficient per perdre la imatge de bona part de la conversa.

Ara per primera vegada oferim l'entrevista completa, dividida en la primera part, ja coneguda, en què es parla de l'agricultura en el terme, de la troballa de la clemenules (de la que Josep Mezquita és l'únic treballador supervivent) i altres qüestions relacionades amb el camp; i una segona part fabulosa en què parlem bàsicament de la guerra civil, amb moltes dades desconegudes, que Josep va viure com a xiquet de set i huit anys. Un temps que recorda com una cosa terrible, però també amb nombroses i de vegades divertides anècdotes.

Josep Mezquita, a qui deien "el Xiquet", ens rebé amb la seua filla Xaro, que ens va ajudar amablement durant tota l'entrevista. A la seua edat, Josep continua sembrant-se i proveint de verdura a família i veïnat. És una de les primeres entrevistes que vam fer a Nules i una de les que més hem gaudit.

AGRICULTURA. CLEMENULES

-Volíem preguntar-li quatre coses de la seua vida com a llaurador i de totes les troballes com la clemenules i demés. Volíem començar preguntant-li quan va nàixer.

-El dia tres del tres del 31. Tinc 85 anys.

-Vosté ve de família de llauradors d'ací de Nules...

-Sí, sí.

-Supose que té terra ací a la Marjal.

-Si voleu que anem, anirem...

-Podem assomar-nos després un momentet, sí, què bé!

-La terra l'he donat als xics, que en tinc quatre, dos xics i dos xiques, i m'he quedat la marjal per a continuar treballant. I ací faig tomates, faig bajoques, faig carabassetes, de tot. Hui mateix he collit huit o deu cogombros. Pepinos! I demà colliré bajoques. Dia per d'altre un poal.

-I quan era menudet, la seua família treballaven ací a la marjal o era ja tarongers?

-No, ja taronger, però del poble per amunt encara eren garroferals i oliveres. Del poble per amunt jo he conegut... si n'hi ha pous d'aigua, n'he conegut fer huit o deu, o dotze. Anaven traent els garroferals i plantonals, i amunt, amunt, amunt, amunt, i ja arribaven a la Font de Cabres.

-I se'n recorda de quines varietats hi havia?

-Sí, la primera que va vindre va ser "mitgera", que era una espècie de comuna, i comuna blanca. I després va vindre la satsuma, la mandarina i la nàvel. I després ja... les clemenules n'hi ha un fum, entre totes la clemenules.

-La clemenules va fer ratlla, no?

-Sí, sí, sí! Va fer ratlla i és la millor que hi ha.

-Mos havien dit que parlàrem amb vostè perquè és un dels que va trobar la varietat. No sé si ens podria explicar un poquet...

-Ahí està... [senyala el seu llibre inèdit [L'origen de la Clemenules](#)].

-Clar, si ens dóna permís ho reproduïrem per a que ho pugui llegir tot el món.

-Permis en teniu. Li fèiem faena a tallar a un home, i ell va ser el que va traure la varietat esta. Va anar un any i va vore una rama que era diferent a una altra. I no mos ho va dir a mosatros, però a l'any següent va anar al mateix hort i va vore que eixa rama continuava igual. [5 min.] I tenia un rogllet de borts, de taronja borda, i mos va dir a mosatros, a la quadrilla que anàvem, que l'empeltàrem a la llavor que ell deia. I mosatros vàrem anar, vàrem fer la llavor de varetes, perquè eren de planxeta. I n'hi havien dos fanecades me pareix, 60 ó 70 tarongers, i quan se van donar compter van dir que era una supertaronja. La vareta que eixia la tallaven, venien des de València. Mosatros mos vàrem dedicar a fer la llavor per a fora i volien que anàrem mosatros a empeltar, tenien més confiança. I jo què sé, jo vaig anar —ahí ho dic també— des de Tarragona, a Alcanar, Benicarló, Torreblanca... Vàrem anar a València i hasta Mula, que està dalt de Múrcia. I jo què sé, vàrem fer amistat amb molta gent, molta. Però ara només quede jo.

-Una riquesa grandíssima per a tot el territori. Si fóra com ara que se patenta...

-Sí, sí, sí. El que va fer [inaudible] (7:40) de diners tampoc, perquè l'escut, que és una yema, es pagava a pesseta la yema. A pesseta la yema, si feies mil planxes o mil yemes... però s'ho quedava el cap de quadrilla (risses). Però jo què sé les que vàrem fer...

-Quin any va ser açò, més o menos?

-Me pareix que corria l'any [51].

-O siga, a pesseta eren molts diners entones...

-Sí, sí...

-...els jornals estaven molt baixets.

-Home, jo vaig començar cobrant 4 duros (20 pessetes), i els hòmens en guanyaven 16. I anàvem a empeltar i a tallar i fèiem la faena eixa. I després va vindre una decadència que van plantar moltes pereres i jo vaig estar cinc o sis anys que no anava a collir, [10 min.] perquè acabàvem la faena dels tarongers i mos posàvem a tallar pereres, i quan acabàvem de tallar pereres als tarongers. I jo vaig estar quatre o cinc anys que no vaig anar a collir. I va vindre la

decadència de les pereres, es varen arrancar i tot, i tarongers. Jo he conegut pomeres, he conegut pereres, he conegut albercoquers... Quan venien les gelades la gent: "Ja estic fart dels tarongers", i plantava una altra varietat de fruital, però tornaven als tarongers.

-Clar, perquè la gelà del 56 va ser molt forta...

-46.

-Sí, però els anys 50 en va haver una altra molt forta.

-Sí: el 36 va vindre la guerra, el 46 va vindre la gelà, que ho va gelar tot, oliveres i tot; i el 56 va vindre una altra gelà que no era tan forta. Mos pensàvem que en el 66 vindria una altra desgràcia i no va hi haure res (risses).

Xaro Mesquita: Tu també hauràs conegut quan llevaven la terra d'arròs per a fer tarongers.

-Sí, a on anirem [a la Marjal], de més amunt hasta tot açò era terra d'arròs. I quan va vindre la decadència de l'arròs ho varen amarjalar i varen plantar horts. I ara no n'hi ha de terra d'arròs, però n'hi havia una finca que es diu el Pou que n'hi havien 3.000 fanecades. Però este d'ahí cap ací, hasta Borriana, era tot terra d'arròs. Hi haurien... jo què sé, 7 ó 8.000 fanecades.

-I per què va vindre la decadència de l'arròs, sap vostè més o menys què va passar?

-Que no se valia, no el pagaven, i al no pagar l'arròs pues anaven deixant-s'ho i anaven amarjalant i plantant horts, i quan va vindre una època que n'hi havien més terra amarjalà que d'arròs, i els pardalets es menjaven tot l'arròs i ho van tindre que deixar estar.

-I ací negoci d'hortalissa no n'ha hi hagut mai?

-No. Venien al mercat, que jo ho he conegut, que vivia al costat del mercat, portaven les dones totes les dies, totes les dies posaven una cistelleta de cebes, una cistelleta de verdura...

Xaro: Lo que l'home feia en casa.

-Lo que l'home feia en casa. Però totes les dies s'obria el mercat. Ara només s'obri el dimecres.

Xaro: Però tu sí que has dit sempre que ací en Nules quan la guerra se va alçar tot amunt i sí que va sembrar tot lo món, no se van quedar amb els tarongers. Nules va destacar per això, no li va importar arrancar els tarongers que havien costat tant de traure quan van abolir l'arròs i tot, van sembrar...

-Han segut molt treballadors, i va vindre que vam estar tres anys de guerra **[15 min.]** i el terme estava tot *[inaudible]* (15:02), no se regava i tot això, però se va acabar la guerra i ho...

Xaro: Quant de temps va estar ací, pare, la guerra?

-Huit mesos [de front], que se va acabar ací.

LA GUERRA CIVIL

I se va arrancar tot i entonces plantaven blat, panís i moniatos. I es va alçar el poble. Belchite i Nules van ser els dos més perjudicats.

-Clar, ací fam no se'n passaria, no? Tanta horta, m'imagino que la gent, llauradors i demás, tindrien...

-No, se'n passava més en Vila-real i en Borriana, de fam, que en Nules. Perquè teníem moniatos per anar menjant, i blat, i arròs, feien fesols, creïlles...

-I la Fiscalia, recorda... es veu que arreava, no?

-Sí, a ma casa... en el camp de futbol, que no sé si val la pena dir-ho... Hi havia un governador que va fer el camp de futbol del Castelló de les denúncies que va traure de la Fiscalia (risses). Sí, sí, sí... Això se va dir. El Castàlia.

-Vosté recordarà la guerra. A la edat que té seria molt xicotet...

-Molt xicotet. Quan es va començar la guerra jo tenia 5 anys, i 6, 7 i 8. I mos en vam tindre que anar. Mosatros estàvem a la mar, que només estava la primera caseta feta, la primera línia. I: "Ja estan ací els nacionals! Ja estan ací els nacionals!", i estaven en una finca que se diu "el Xop", que és bar també. I se n'anaven a vore-ho i ja no tornaven. Estava la part roja ací [5 min.] i va haver un bombardeig i jo recorde encara que com se va nomenar se varen arretirar hasta el Torrent que deien, a la desembocadura d'un barranc que baixa des de la Vall, i quan se varen arretirar i els soldats d'ací varen passar al Torrent, i uns dels que anaven en la retirada deien: "¿Que en esta caseta no viven?". I diu: "Echa una bomba de mano y lo sabremos". Pero no la varen tirar.

Xaro: Això ho vas sentir tu? Uf!

-Sí. No les van tirar perquè no tenien temps, anaven correns, tots. I varen saltar la desembocadura del Torrent i varen estar huit mesos ací. I se va acabar la guerra. I mosatros, un dia que estaven els rojos i els nacionals mo'n vàrem anar, que mos van dir que al Xop estaven els nacionals, i mos vàrem anar al Xop, jo portava una cabra que mos varen donar (risses)...

Xaro: Per a tindre llet?

-Sí, el Gongo, que era pastor, una cabra per a que la mantinguérem.

Xaro: Claro, i a canvi de mantindre-la teníeu la llet. Aixina no perdia el ganao ell.

-I mos vàrem anar, jo portava la cabra i mon pare portava la bicicleta i un cap de màquina de cosir i el matalap.

Xaro: Això era tot. I au!, *refugiados*.

-I mo'n vàrem anar i justament quan vàrem anar que serien les 8 ó les 9 estava un camió estacat dins d'un marge. I el que manava mos van dir, a mi no, però als hòmens, *que si lo sacábamos de aquí nos duria a Borriana, a Castellón*, a on vulguérem. I entonces el camió, SOUM!, en un moment el varen traure. Me caguen det!

Xaro: Era el passaport!

-I se saludaven amb el puny en alt: "Salut! Salut!", no deien "adiós" ni... "Salut!". I dalt del camió hi havia una dona que fa: "Salut!", i li diuen: "Xa, si són dels nacionals!" (risses).

Xaro: Ningú contestava! (risses) Allà tocava dir "salut"!

-Pobreta!

-N'hi havia qui se va quedar en Borriana, en Almassora... Però ma mare que només me tenia a mi va voler anar a Castelló. "Ben lluny, ben lluny!" (risses), i vam estar huit mesos també allí. Hasta que se va acabar la guerra.

-A vostè el va agafar amb cinc anyets, així que estudis en l'escola poquet, no?

-[10 min.] No, no... Als 9 anys vaig prendre la comunió ací ja. I des d'entonces vaig començar a anar a escola, però no estaven els estudis com ara. Sumar, restar, multiplicar i dividir i s'ha acabat.

Xaro: Però encara te'n recordes de tot (risses).

-Ho ha gastat...

Xaro: En Castelló també ho van passar mal, eh pare?, menjant les sobres dels soldats. No és això?

-Però tenia família en Castelló? Es quedava en casa d'algú?

-No, vàrem aplegar a Castelló i vàrem... com era nacional ja, vàrem anar a l'Ajuntament, i l'Ajuntament, els que se n'anaven cap avant, que no volien estar en eixe lio, donaven les claus a l'Ajuntament, i l'Ajuntament, quan aplegaven veien quants n'eren. Mosatros érem mon pare, ma mare i jo, i després ma tia Carmen, l'home i Vicente. Quatre famílies. I mos donaven la clau per a que capiérem. Però allí dormíem arregladets tots. Carrer Jorge Juan, es deia; està a l'entrar de Castelló, i era d'un polero (risses).

Xaro: El què? La casa era d'un polero?

-Sí, tenia el carro dels polos i tot (risses).

Xaro: I de què menjàveu? No treballava ningú, què fèieu?

-Sí, els hòmens es van buscar faena. Mon pare es va posar a treballar en una serreria, que serraven madera. El tio *ferrer* es va posar en una fàbrica de botons d'allà del camp de futbol. I se van buscar tots faena. I n'hi havia faena, com no hi havien hòmens, que estaven tots en la guerra...

Xaro: El tornar ací va ser més dur.

-Clar, el tornar, amb tot açò assolat, com va ser?

-En la Caixa d'Ahorros de Sant Josep van fer un plànol de Nules amb carrers, i cada casa era un quadret. Els quadrets que estaven de roig estaven en terra, els quadrets que estaven en verd se podia viure... No hi havia cap casa que estiguera... no cap. [15 min.] De l'església hi havia un marc i avant, tot el campanar...

Xaro: Era arxiprestal i era bonica.

-El campanar, mosatros estàvem ací en la mar i... "Ui, ara no està el campanar!". A migdia o la una vàrem sentir una explosió, però com mos amagàvem... I quan vàrem eixir a l'endemà vàrem notar que no estava el campanar, i era l'explosió, que va anar amunt. El van minar baix i dalt, segons deien, el vigia, que estava per a vore si venien els avions, pues anava amunt. Quan el van fer explotar va anar amunt.

Xaro: També deguere anar pegant voltes.

-Sí.

Xaro: Però quan vàreu tornar què vàreu fer? Tot a terra, estava.

-Tot a terra! Tot a terra! Mosatros vàrem anar a viure a casa Domingo Gallart, que era l'auelo del que està en la Ford. Àngel.

Xaro: A on vos dixaren viure, no?

-Sí, i les portes, com se les varen endur per a fer fortificacions ací baix, les portes del carrer eren mantes.

Xaro: A on quedaven parets per a penjar les mantes!

-Això tardaria en reconstruir-se tot: netejar-ho i...

-Uj, varen tardar em pareix que tres o quatre anys en desescombrar-ho tot. Com no hi havien camions...

Xaro: Tot a mà?

-Tot a mà no, en burros i carros.

Xaro: Això sense contar que hi haurien explosions, encara.

-Claro! Sí.

Xaro: Al jugar els crios i tot.

-Jo me'n recorde que ja feia lo menos set o huit o nou anys que se va acabar la guerra i un home que portava a un en l'aca llogat, estava prenent cafè i diu: "Me'n vaig a vore", que estava el llogat treballant-li la terra, i se'n va i bota foc a una vora, "Sssssssssssssh", i anava cremant-se la vora, i BOUM, i allí se va quedar.

Xaro: Ell i el llogat, els dos?

-No, el llogat anava amb l'aca treballant. Ell.

Xaro: Claro, tot lo que quedava sense explotar.

-I hi havia qui anava a segar herba... Jo tenia una finqueta que tenia dos fanecades i vàrem fer herba per a l'aca. I quan anava allí a segar l'herba me veia una bomba de Lafitte¹ i jo l'agarrava i cap avall, saltava el camí i la tirava. **[20 min.]** Però a l'altre segó ja estava allí!

Xaro: Qui la duia? El de l'altre hort te'l tirava a tu?

-El de l'altre hort me'l tirava a mi (risses).

-Una bomba, ostres!

-I amunt i avall, i amunt i avall (risses).

Xaro: Per què no la vas dur? Ara la tindria jo ací penjà, a mi que m'agraden les coses velles.

¹ Sobre la granada de mà Lafitte, utilitzada en la guerra civil especialment per l'exèrcit franquista: <http://www.amonio.es/lafite.htm>

-Pitarch, que té ahí baix. El pare de Pitarch me la tornava (risses). I ha hi hagut qui ha fet brossa i n'ha tocat una i l'ull... Encara en ve un que li va tallar els dits d'una mà: a Bamboí, el cosí d'este li va tallar els dits.

Xaro: I lo del tio Vicentet també va ser fort, de la guerra. Era el germà més xicotet de l'auelo, no?, del teu sogre. El més xicotet, recent casat.

-Sí. L'ajuntament llogava per a netejar sèquies, i al cementeri nou -que el vell era lo que és l'institut ara, i el nou el varen fer per a quan fera falta. I li varen dir a mon tio que anara a netejar la sèquia, i va i veu vindre un cotxe -que era un camionet, que no hi havien cotxes-, i baixen la gent i els posen allí davant de...

Xaro: Això és per a lo primer que es va gastar el mur del cementeri.

-...els posen allí davant i SSSSSSSSSSS [els van afusellar].

Xaro: I ell ho va vore.

-I ell se li va revolucionar la panxa i no va fer res.

Xaro: Quan va arribar a casa es va morir.

-No va morir entonces...

Xaro: Enseguida no però prop. Però la mare sempre ha dit que ha segut l'últim enterro que van fer en Nules. A partir d'ahí es va prohibir... Però va ser de vore assassinar a...

-Es que eren amics d'ell. Eren amics d'ell. I va acatxar el cap i se'n va anar i au. I d'eixos, que els mataven i després els pegaven un tir de gràcia, i se'n va salvar u, que se'l varen deixar ahí...

Xaro: No li varen pegar el tir!

-No, que no li varen atinar! I quan se'n varen anar tots arranxa a córrer i se'n va anar a la caseta de la mar, a la família d'ell. "Ui, no t'han matat? -No, no, no...". Era...

Xaro:-No te'n recordes? Ja et vindrà al cap, ja, no et preocupes. Però ja és una sort salvar-se, després d'afusellat, tir de gràcia i anar-se'n correns.

-Tornar a nàixer dos o tres vegades.

-Li deien "el Frare". I per dir-li "el Frare" el van matar.

Xaro: D'apodo! Que ací hi ha una família o vàries que els diuen els Frares. I mataven a tots els frares.

-El que anava a missa, *fuera!* [25 min.] Me caguen...

-I va vindre molta gent immigrant, no?, d'Andalusia i de Múrcia i de tot allò...

Xaro: Xiquets que duien adoptats o per a que els cuidaren també ho he sentit dir jo.

-Però estos no varen vindre entonces, varen vindre en plena guerra. Que n'hi havien trens que venien cap ací i l'ajuntament estava en contacte...

Xaro: Agarrava crios?

-Sí, xiquets com jo, de sis o set anys. I en Castelló: "Ne volem tants", i el tren se n'anava cap allà, i quan se buidava el tren tornaven...

Xaro: Però eixos després els tornaven o era que ja eren huérfanos i no tenien a on anar?

-Sí, els tornaven quan se va acabar la guerra. El que volia anar, perquè com varen ser tres anys de guerra, pues se'n varen quedar. Jo tenia una cosina que era de **Guadaíra** (26:33) i va vindre xicoteta, i després se va portar tota la família de **Guadaíra**, son pare, sa mare i tots. Quatre... cinc! Cinc! I ha havia molta gent que va emigrar, però és que va ser: "Al poble de Nules, ne volem 40; al poble de Borriana, ne volen 60..." i anaven repartint-los.

-Anaven fugint del front, no?, supose.

-Sí, sí.

(...)

Xaro: Lo que passa és que venien ací i després teníem que fugir tots, mosatros i els xiquets.

(...)

Xaro: Pues mira, ell ha segut des de xicotet al camp, primer amb son pare, després ell ensenyar als demés: ha ensenyat al meu germà... i encara no ha parat!

-Encara no ha parat, encara treballa! Quina barbaritat!

Xaro: Encara passa compte de tot.

-Pues si els pareix ho deixem ací. I si els pareix bé que peguem una miradeta ahí...

-Sí, anem. Anem ahí a la marjal...